

Udba je nastojala sve pratiti

POLITIČKI OKVIR I ORGANIZACIJA PARTIJSKIH TIJELA U OBRAČUNU S KATOLIČKIM KLEROM U DALMACIJI (III.)

Velike glavobolje komunistima zadavali su svećenici sa svojim dušobrižničkim radom

► Piše: Tomislav Đonlić

Specijalni rat koji je Komunistička partija vodila protiv Katoličke Crkve bio je isplaniran i proveden do najsitnijih podrobnosti. Cilj mu je bio otežati rad Katoličke Crkve, a svećenstvo kompromitirati među narodom. Kako bi se pojačao pritisak na svećenstvo, tadašnji je Sekretarijat unutrašnjih poslova Narodne Republike Hrvatske izrađivao upute za djelatnike. One su sadržavale konkretne mjere i upute koje su se primjenjivale na svećenicima. Bile su pomno planirane i usmjerene na praćenje vjerskih obreda, procesija, mladih misa, vjenčanja, sprovoda i drugih aktivnosti. Poseban naglasak stavljen je na pojedine aktivnosti svećenika u kojima su se znali događati propusti koji su prema tadašnjim zakonima bili kažnjivi. Primjerice, u uputama se navodi da »ni u kom slučaju ne smije se dozvoliti da svećenici prime milodar« prilikom blagoslova kuća i da to treba kažnjavati po članku 7. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira.

Upute iz 1952., koje je potpisao pomoćnik ministra unutrašnjih poslova, još podrobnije razrađuju okolnosti u kojima bi se, prilikom vršenja obreda, svećenike moglo uhvatiti u zakonskom prekršaju. U njima sto-



Veliki biskup i dobar pastir svoga stada dr. Kvirin Klement Bonefačić

ji da »pojedini svećenici i pripadnici raznih vjerskih organizacija često puta izlaze iz čisto vjerske djelatnosti i dolaze u sukob sa našim pozitivnim zakonskim propisima, što dovodi između ostalog do pokretanja i vođenja postupka protiv njih od strane državnih organa«. ¹ Takve se izvodilo pred sud ili ih se pozivalo na obavijesne razgovore gdje ih se pokušalo zastrašiti i prinuditi na suradnju. Orijentacija represivnog rada bila je primarno usmjerena na sjedišta biskupija koje su bile središte rimokatoličkog klera i u kojem su se donosile sve važne odluke. Posebno mjesto u uputama bilo je posvećeno radu vjerskih škola i zavoda s primjedbom da je, između ostaloga, svakako potrebno pratiti »svakodnevni život, komentare o aktualnim pitanjima, rad i psihozu sjemeništaraca, njihova nezadovoljstva i antagonizme«. ² Tako su se pod mjerama Udbe našli vjerski službenici u kurijama, poznatiji svećenici i djelatnici zavoda i škola, sjemeništarci i bogoslovi, ali i sami biskupi koji su bili cilj obrade. Svećenstvo je uglavnom bilo izrazito nesklono tadašnjim vlastima, osobito njenom represivnom aparatu. Zbog svih događanja oko nadbiskupa Stepinca, progona drugih svećenika te zbog ratnih i poslijeratnih ubojstava, Udba nije uspijevala prodrijeti među svećenike pa su suradnike tražili poglavito u krugu »angažiranih vjernika – laika«. Budući da na takav način nisu mogli saznati ono što ih je najviše zanimalo, a to su unutarcrkvena zbivanja i strujanja među klerom, vrlo brzo su odlučili promijeniti oblike rada i taktiku. Ideološki i svjetonazorski, Komunistička partija

Hrvatske i Katolička Crkva nalazili su se na potpuno suprotnim stajalištima, što je za Partiju bilo neoprovotivo. Međutim, Partija je shvatila da u otvorenoj borbi i otvorenoj hajci protiv Crkve i svećenika postiže sasvim suprotan učinak pa se odlučila za promjenu strategije. Od tada se nastoji ubaciti u crkvene redove, a da bi to uspjela, morala je prodrijeti među svećenstvo. Zbog toga je Udba pokrenula osnivanje svećeničkih staleških udruženja i poticala svećenstvo da se u njega uključuje. U samom početku ni neki biskupi, među koje spada i Bonefačić, nisu bili sigurni treba li dopustiti ili zabraniti rad tih udruženja. Udba je to koristila i započela s njihovim osnivanjem. Na takav su način uspjeli pridobiti neke svećenike stvarajući doušničku mrežu koja je služila za prikupljanje informacija o kleru i vršenje raznih oblika pritiska na svećenstvo.

Udba o biskupu Bonefačiću

Mjere praćenja nad biskupima znatno su pojačane nakon odluke Biskupske konferencije da se svećenicima zabrani učlanjivanje (*non licet*) u svećenička udruženja.

Tada se izričito zahtijevalo da »treba kontrolirati sve sjednice, ekonomske dohotke i izvore, osobne kontakte najistaknutijih dužnosnika biskupije, veze s Nuncijaturom, inozemstvom a naročito s Vatikanom«, ali i da »treba pratiti

komentare biskupa i ostalih crkvenih funkcionera o najistaknutijim društvenim, ekonomskim i političkim događajima u zemlji i inozemstvu, komentare o pisanju štampe itd«. Također, navodi se da »treba stvoriti mogućnost za dobivanje svih okružnica, uputa i slično koje se šalju na teren ali i prepise izvještaja koji se šalju Nuncijaturi, Vatikanu ili drugim biskupijama«. Kako bi to mogli ostvariti, Udba je nastojala u svakoj kuriji uspostaviti suradnički odnos s osobama koje su mogle doći do samoga biskupa.

Slučaj splitskog i makarskog biskupa Bonefačića svjedoči o tome da ove upute za rad nad klerom nisu bile samo »mrtvo slovo na papiru«, nego da se po njima postupalo. Bonefačića je splitska Udba pratila u stopu preko agenata koji su se krili pod imenima Pravedni, Lenko i Iskreni. Oni su sve njegove aktivnosti i kontakte dojavljivali službi koja je o svemu radila službene bilješke. ⁴ Međutim, nije samo biskup Bonefačić praćen,

svi su biskupi bili praćeni i nadzirani, a Udba se posebno zanimala za njihove poglede na svećenička udruženja, ali i općenite političke poglede na aktualna pitanja.

Tako su se na meti službe nalazili i ljudi koji su s biskupima održavali prisne prijateljske i rodbinske veze. U slučaju biskupa Bonefačića Udbini agenti Iskreni i Lenko prema njemu su imali posredan odnos jer su informacije o

Udba se na sve moguće načine uz pomoć uhoda pokušava približiti biskupu Bonefačiću. U tome joj, na žalost, pomažu i neki svećenici.

¹ Državni arhiv u Splitu (HRDAST), 0431, kut. 47., iz dokumenta Sekretarijata unutrašnjih poslova br. 358. *Sužavanje baze za neprijateljsku djelatnost klera.*

² *Isto.*

³ Na sjednici Biskupske konferencije u Zagrebu, koja je održana 23. – 25. rujna 1952., donesena je *Deklaracija o svećeničkim udruženjima* u kojoj su biskupi jednoglasno zaključili kako »nema onih svojstava koja su potrebna da bi udruženje moglo izvesti zadaću koju je sebi postavilo«. Stoga su tom prilikom jednoglasno usvojili izjavu *Non licet* (Zabranjuje se!) kojom se osuđuju Staleška udruženja katoličkih svećenika i zabranjuje se njihovo osnivanje.

⁴ Hrvatski državni arhiv, ZSDS (MUP)–RH, *Personalni dosje br. 301435 Bonefačić Kvirin-Klement.*

⁵ HDA, ZSDS (MUP)–RH, *Personalni dosje br. 301435 Bonefačić Kvirin-Klement.*

njegovu kretanju, ali i nekim njegovim kontaktima i stavovima, doznawali preko Bonefačiću bliskih ljudi, a da oni nisu ni o čemu dvojili. Tako se u izvješću Udbe za oblast Dalmacije od 22. ožujka 1948. navodi da »u obradi« imaju dvije osobe i da su obje česti gosti biskupa Bonefačića s kojim od prije održavaju bliske odnose. Njima je upućen agent Iskreni koji »ima uslove za razradu navedenih jer su dobri poznanici od prije«. ⁵ Za drugog agenta Lenku navodi se da »zalazi biskupu u stan jer održava kontakt s nećakinjama Bonefačića, koje kod njega stanuju. No ovom agentu nedostaje kvalifikacija za uspješnu razradu, premda uživa povjerenje biskupa.« ⁶ Ipak, ta su dva agenta bila nepouzdana i poprilično neupućena u zbivanja u kuriji pa je Udba nastojala ubaciti pouzdana agenta koji ima izravnu komunikaciju s biskupom Bonefačićem i koji poznaje funkcioniranje ordinarijata i kurije. Ta je uloga povjerena Pravednom za kojeg se u jednom izvješću navodi da »preko agenta Pravednog, kojim rukovodi Udba za grad Split, imamo popriličnu kontrolu kako nad biskupskim ordinarijatom tako i nad samim biskupom«. ⁷ Pravedni je redovito komunicirao s biskupom i dolazio u kuriju. O svemu je podrobno izvješćivao Udbu koja je sve navedene informacije analizirala i pozorno vodila obradu. S obzirom na to da su se sva unutarcrkvena previranja i eventualne nesuglasice odvijale unutar kurije, Udba je o svemu bila obaviještena. Tako je njihova djelatnost prema kleru, u tom razdoblju, bila usmjerena poglavito na praćenje ordinarijata i izvješća koja su dostavljali agenti, u prvom redu Pravedni, ali i Lenko i Iskreni. Koliko je podro-

ban nadzor bio nad biskupom Bonefačićem najbolje svjedoči podatak da ga je prilikom svakog odlaska na put vozio vozač koji je ujedno bio i zavrbovani agent Udbe. ⁸ On je dojavljivao o kretanjima, kontaktima i razgovorima što ih je obavljao biskup Bonefačić prilikom vizitacije župa. Podrobno je izvješćivao o Bonefačićevim pohodima po biskupiji, između ostaloga i o događanjima u Imotskom kada je biskup 1946. otišao podijeliti krizmu i kada je na njega izvršen prepad. Leon, pseudonim biskupova vozača, izvješćuje kako su mu u Ozni rekli da je to neki »milicioner« iz Imotskog napravio na svoju ruku. ⁹ Ovaj, ali i brojni drugi primjeri pokazuju koliko je pozornosti pridavano praćenju biskupa Bonefačića.

Ipak, najpodrobnija i najpomnija izvješća o biskupu Bonefačiću Udba je primala od Pravednog koji je često dolazio k biskupu i s njim vodio razgovore. Oni su najčešće bili vođeni o poučavanju vjeronauka u školama. O tim je sastancima Pravedni redovito izvješćivao Udbu koja je tako imala dobar uvid u stanje u kuriji, ali i ras-

položenje i stavove samoga biskupa. Suradnja s Pravednim ocijenjena je dobrom pa se u Udbinim izvješćima često navodi »da je biskup Bonefačić za sada dobro kontroliran preko agenta "Pravednog", a isto tako i ordinarijat«. ¹⁰

Kako je Udba pokušala ubaciti Pravednog za Bonefačićeva tajnika?

Da bi povećali njegov utjecaj u kuriji i dobili bolji nadzor nad biskupom i njegovom korespondencijom, Udba je u tajnosti razrađivala plan kako bi Pravednog u Bonefačićevim očima predstavila kao dobro rješenje za osobnog tajnika. Tako je, kada su saznali da se biskupovu tajniku Marendiću približilo vrijeme odlaska na služanje vojnoga roka, pokrenuli operaciju lobiranja da bi Bonefačiću ugurali Pravednog za tajnika. Na taj bi način imali bolji nadzor nad njim, a nadzirali bi i sve njegove kontakte i korespondenciju, što je za njih bilo od najveće važnosti. Posebno su željeli nadzirati korespondenciju s Vatikanom i Nuncijaturom.



Srušena crkva sv. Petra i oštećena sjeverna strana biskupske palače u Splitu nakon savezničkog vala bombardiranja

⁶ Isto.

⁷ Isto.

⁸ HDA, ZSDSD (MUP), iz izvješća Udbe za oblast Dalmacije od 22. ožujka 1948., br. 10426. U tom izvješću izričito se navodi »Za kontrolu Bonefačića imamo zaverbavanog šofera, koji ga redovno vozi kada ide na put«. Taj je nosio šifrirano ime Leon i dostavljao izvješća pod tim imenom.

⁹ HR DAST, 0431, kut. 47., Izvješće Leona o događanjima u Imotskom.

¹⁰ HDA, ZSDSD (MUP), izvješće Udbe za grad Split od 30. prosinca 1948.

U izvješćima Udbe može se pratiti tijek lobiranja u kojima su podrobno opisivane akcije koje su u svezi s tim poduzimane: »Otišli smo k svećeniku koji od nas prima novčanu pomoć. On se ne trpi s biskupom, jer smatra da je on kriv što nije postao kanonikom, pa čak i njegovim zamjenikom. Također smatra da je biskup kriv zbog lošeg odnosa između crkve i vlasti.« Uvjeravali su ga kako je prvi korak u poboljšanju tih odnosa da se za tajnika postavi netko tko bi bio prihvatljiv vlastima. Stoga su ga savjetovali »da je prvi korak poboljšanju tih odnosa da preko kanonika Lugera (koji je dobar s biskupom) djeluje na biskupa da na mjesto tajnika dođe čovjek koji bi se njemu svidao«. Uvjeravali su ga: »Vi trebate postaviti za tajnika svećenika koji će imati u Vas neograničeno povjerenje te koji će više slušati vaše direktive nego biskupove. ... Poslije je napomenuo da bi to mogao biti njegov kapelan... on smatra da bi to bio najpodesniji svećenik u Splitu i da bi ga biskup primio... Rekli smo mu da je to pitanje njegove savijesti jer da mi svećenike ne poznamo... Njegov kapelan je naš agent "Pravedni"... Poslije toga smo dali instrukcije agentu kako će se držati ako mu župnik bude što o tome napomenuo. ... Naknadno ćemo sada poslati Marendiću poziv za vojsku, te će biskup morati na brzinu birati novog tajnika.«¹¹ Odmah nakon toga odlučeno je da se pošalje poziv biskupovu tajniku Marendiću za služnje vojnoga roka. Tako u jednom od sljedećih izvješća stoji »da bi ostvarili kombinaciju s biskupovim tajnikom uredili smo s Vojnim okrugom u Splitu da pozovu nekoliko bogoslova i tajnika Marendića, pa da im se saopći da će za 15-20 dana biti pozvani na odsluže-

nje vojnoga roka. Ovo bi trebalo pokrenuti imenovanje novog tajnika i novog pomoćnika biskupa.«¹² Radi toga je dr. Frane Franić otišao u Zagreb da bi intervenirao i zaustavio pozivanje bogoslova i tajnika na služnje vojnoga roka. U međuvremenu se među klerom proširila vijest o imenovanju Pravednog za biskupova tajnika. O tome je Pravedni izvijestio Udbu koja je odmah posjetila njegova župnika kako bi s njim razgovarali o imenovanju biskupova tajnika te su mu ponovo predložili kako bi bilo dobro da biskup za tajnika postavi osobu koja će imati dobre odnose s vlastima, a i s njime osobno.¹³ On je tražio da mu daju malo vremena kako bi razmislio o imenima te im je naknadno predložio dva-tri mlada svećenika. Među njima se nije nalazio Pravedni što je Udbi bilo sumnjivo. Cijela je operacija propala, a Udba je kasnije izvješćivala da »naša kombinacija s "Pravednim" nije uspjela jer Bonefačić ne voli za tajnika starijeg svećenika jer se boji da taj ne bi udovoljavao njegovim ličnim naklonostima.«¹⁴

Tako je neuspješno završio Udbin naum da izlobira kako bi biskup Bonefačić za tajnika imenovao njihova agenta Pravednog. Međutim, Pravednoga to nije pokolebalo da nastavi svoje aktivnosti. On je i dalje posjećivao biskupa, razgovarao o predavanju vjeronauka u školama i pokušavao uvijek skrenuti razgovor na odnose između Crkve i države. Želeći propitati biskupovo mišljenje o odnosima s državom i

udruženjima, o kojima se sve više pričalo, upitao ga je »o franjevcu konventualcu, prezimenom Oreb, koji je boravio u Dalmaciji i koji da je pričao kako on predaje vjeronauk i od države prima plaću.«¹⁵ Biskup mu je odgovorio da se on zacijelo »ne vodi na spisku kao vjeroučitelj, već kao profesor, učitelj ili tako nešto. Uostalom, Oreb je njihov. On je bio s partizanima. I on je s Rittigom.«¹⁶ Iz toga je Udba zaključila da i Bonefačić ima otpor prema pokrenutim svećeničkim udruženjima. Upravo zbog toga krenuli su veliki pritisci na biskupa Bonefačića koji je tada već bio bo-

lestan i u poodmakloj životnoj dobi. U kratku je razdoblju, od listopada 1952. do ožujka 1953., bio privođen i saslušan osam puta. To je predstavljalo dio pritiska kojima se

nastojalo ishoditi njegovo dopuštenje za pristupanje svećenika u udruženja koja je pokrenula i nadzirala Udba. Bonefačić je prvotno dopustio njihovo osnivanje, međutim poslije je povukao odluku pa je zbog toga bio i prekršajno kažnjen. Tadašnje su vlasti, naime, Deklaraciju o svećeničkim udruženjima proglasile protuzakonitom i protuustavnom, a njega su optužili za njezino širenje te da je protivno naređenju svećenicima uporno zabranjivao uključnje i rad u tim udruženjima. Zato je prekršajno kažnjen novčanom kaznom. Teško izdržavajući takve pritiske koje su na njega vršile komunističke vlasti, biskup Bonefačić umirovljen je

Udba je preko svojih suradnika pokušavala sve napraviti tako da izgleda kao prirodan slijed događaja. Na taj način varala je manje upućene u bit stvari, a takvi su obično mnogi.

¹¹ HDA, ZDSDS (MUP), izvješće Udbe za oblast Dalmacije od 26. prosinca 1948.

¹² HDA, ZDSDS (MUP), izvješće Udbe za oblast Dalmacije od 26. travnja 1948.

¹³ Isto.

¹⁴ HDA, ZDSDS (MUP), izvješće Udbe za oblast Dalmacije od 28. lipnja 1948.

¹⁵ HDA, ZDSDS (MUP), izvješće Udbe za oblast Dalmacije od 31. kolovoza 1949.

¹⁶ Isto.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»fra Leo Petrović i 65 subrača«, VII., 1 (12),
Široki Brijeg, 2014.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14,
88220 Široki Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilu izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD;
Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga... (s naznakom za Vicepostulaturu i nakanu):

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna Ljubuški:
žiro-račun (BiH): 3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić



Dragi čitatelji!

Poteškoće su nas zaista stisle sa svih strana, ali to ne znači da smo izgubili nadu. Dapače. Idemo naprijed dokazujući da znamo što znači biti pravi ljudi i pravi kršćani.

Udruga *U ime obitelji* izvojevala je veličanstvenu pobjedu u obrani braka. Trebalo je, na žalost, dokazivati da je on zajednica muškarca i žene. Drukčije su, naime, držali oni zadojeni komunističkim, liberalnim i sličnim namislima. Takvi su doveli do toga da je tijekom XX. stoljeća ubijeno više od 600 osoba iz hijerarhije Crkve u Hrvata, a ubijeni iz puka Božjega broje se na stotine tisuća. Don Anto Baković o svemu je napisao knjigu *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*. Odgovor je to na želju pape Ivana Pavla II. da se dolaskom novoga tisućljeća popišu žrtve komunističkog sustava. Biskup don Mile Bogović ozbiljno je sve shvatio pa je počeo graditi Crkvu hrvatskih mučenika i govoriti što je to zapravo mučeništvo. Kasnije iz svega izrasta Komisija HBK i BK BiH za hrvatski martirologij. Između ostaloga, do sada je održala simpozij *Hrvatski mučenici i žrtve iz vremena komunističke vladavine* te izdala zbornik radova. Uskoro će, uz Božju pomoć, biti i simpozij koji pobliže govori o samome mučeništvu. Komisija je već počela i s popisivanjem katoličkih žrtava iz vremena komunističke vladavine te s traženjem mučenika među njima. Na raznim stranama Crkve u Hrvata djeluje više postulatura i vicepostulatura, a neki se spremaju krenuti tim putem. Crkva se, dakle, pokrenula.

Ni država Hrvatska ni država BiH, gdje su Hrvati konstitutivan narod, na žalost ne idu tim putem. Svakako treba izdvojiti povjerenstva za obilježavanje i uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata u Herceg Bosni, BiH. Međutim, to je naum nastao odozdo, iz puka. U Hrvatskoj ni toga nema. Umjesto sustavne brige o nevino pobijenima ili o dostojnom zatvaranju povijesne stranice Drugoga svjetskog rata, tamo je sve zgurano pod Ministarstvo branitelja kojemu je »netko« zapovjedio da kad se već ne može postići da ne postoje posmrtni ostatci pobijenih, onda se može postići da se zatru svi drugi tragovi i time otupe ta događanja. U suprotnosti je to s rezolucijom Vijeća Europe koje je 23. kolovoza prozvalo Danom sjećanja na žrtve totalitarizama (nacionalsocijalizma, fašizma i komunizma) i pozvalo države da se suoče s tim teškim nasljedom. Ovdje to očito nije slučaj.

Zahvaljujući odgovornu radu (hvala svima), uspjeli smo pronaći i fra Martina Soptu i fra Slobodana Lončara. Pokopat ćemo ih u samostanskoj crkvi na Širokom Brijegu 7. veljače 2014. No, osim njihovih posmrtnih ostataka imamo i predmete koji su njima ili drugim pobijenim pripadali. A oni mnogo kažu o svemu.

Možemo zaključiti da se ne ćemo dati. Tko je s Bogom, taj je pobjednik, unatoč svim poteškoćama.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Istraživanja	40
Podsjetnik	20	Pobijeni	44
Povijesne okolnosti	25	Nagradni natječaj	51
Povjerenstva	39	Razgovor	56